

Ольга Свиридюк

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет іноземних мов
e-mail: zov2380@gmail.com
tel. +380 660 542 662

Підготовка майбутніх вчителів до роботи в полікультурному середовищі: порівняльний аналіз Канади і України

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз стану підготовки майбутніх вчителів до роботи в полікультурному середовищі Канади та України. Наголошено на актуальності підготовки вчителя до праці в умовах багатонаціонального й полікультурного середовища, формування умінь спілкуватися та співпрацювати з представниками різних національностей. Розглянуто навчальні плани з підготовки майбутніх вчителів педагогічних факультетів канадських та українських вищих навчальних закладів. Окреслено основні завдання полікультурної освіти майбутнього вчителя в Канаді.

Ключові слова: майбутні вчителі, полікультурне середовище, навчальна програма, полікультурність, полікультурна освіта, полікультурна підготовка, Україна, Канада

1. Постановка проблеми

Інтеграція національної системи освіти в загальноєвропейську здійснюється з урахуванням основних принципів державної освітньої політики в Україні: пріоритетність освіти, її демократизація, гуманізація та гуманітаризація, національна спрямованість, неперервність, багато-культурність і варіативність освіти, відкритість системи освіти та нероздільність навчання і виховання.

Як відомо, освіта формує світогляд і впливає на систему цінностей підрастаючих генерацій, відтворює моральні загальнокультурні пріоритети народу і держави, закладає підвалини розвитку суспільства. Таким чином, роз-

виток суспільства не можливий без урахування цінностей кожної етнічної групи, з яких воно складається.

Сьогоднішня висуває перед освітою складне завдання підготовки вчителя до праці в умовах багатонаціонального й полікультурного середовища, формування умінь спілкуватися та співпрацювати з представниками різних національностей. Потенціал полікультурної освіти полягає, поряд з розвитком особистої національної культури, у забезпеченні умов для сприйняття, розуміння й поцінування майбутніми вчителями своєрідності інших культур, виховання їх на засадах миру й поваги до інших індивідів та етносів, подолання ворожості до іноземців і викорінення існуючих культурних стереотипів.

Враховуючи глибокі та динамічні зміни, що відбуваються у світі за останні десятиліття, світова педагогічна думка шукає відповідні шляхи розвитку освіти. Саме освіта в полікультурному просторі має сприяти тому, щоб людина усвідомлювала своє національне коріння і щоб прищепити їй повагу до інших культур [Максименко 2012]. Отже, проблема полікультурної освіти в Україні сьогодні особливо актуальна, оскільки Україна є багатонаціональною державою, що розташована на межі європейської й азійської цивілізацій, а її регіони мають унікальні соціально-економічні й етнокультурні особливості.

2. Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми

Висвітленням проблем підготовки майбутніх вчителів до роботи в полікультурному середовищі займалися В.В. Хребтова, Л.П. Пуховська, О.О. Ткачова, М.В. Кізім., Г. Ледсона-Біллінгвза, К. Грант, У. Тейт, Д. Магнера, М. Родрігез.

Проблеми полікультурності в Україні обговорюються на конференціях, конгресах, семінарах тощо. Виходить низка праць С.Ф. Лукянчук, В.А. Погребняк, О. Б. Слоньовської в яких обґрунтовується доцільність запровадження ідей полікультурності у навчально-виховний процес освітніх закладів України.

3. Формулювання цілей статті

Метою даної статті є окреслення стану підготовки вчителів до роботи у полікультурному середовищі Канади та України.

4. Виклад основного матеріалу

Інтеграція полікультурності в освіту вимагає професіоналів цілком нової соціальної генерації, здатних працювати на високому рівні в полікультурному середовищі, де індивідуальності представляють різноманітні етнічні, расові і культурні групи, спроможні допомогти визначити майбутні особистісні і професійні напрями розвитку. У полікультурній підготовці майбутніх вчителів використовують нові підходи залучення культурної різноманітності до переосмислення історії, культури та ідеології. Полікультурна підготовка майбутніх вчителів має сприяти усуненню щодо етноцентризму, відкрити шляхи до інших культур через усвідомлення їхнього світогляду. Метою полікультурної навчальної програми є допомога студентам у трансформації їхнього світу; у формуванні особистості, котра аналізує, відтворює, критикує, спонукає до соціальних дій, що в результаті приведе до рівності суспільства XXI століття.

Хоча полікультурна модель суспільства в Канаді існує ще з 70-х років минулого століття, Конституція закріпила за громадянами свободу та право національно-культурного визначення лише в 1982 році [Хребтова 2009], що дало поштовх для розвитку полікультурної освіти майбутніх учителів у Канаді. Це, безперечно, сприяє розвитку культурної різноманітності як позитивного суспільного явища, узгодженню знань, цінностей та культурних досвідів різних етнічних громад, розумінню та визнанню канадської національної ідентичності та ідентичностей різних етносів, вихованню в майбутніх педагогів самодостатності та поваги до інших, усунення будь-якої дискримінації та подолання культурних упереджень і стереотипів.

Рада міністрів освіти Канади приділяє значну увагу полікультурній освіті майбутніх учителів та формуванню в них різними засобами педагогічної майстерності.

Адже, як зазначає американський науковець Г. Ледсон-Біллінгс полікультурна модель навчання – це «навчання, що є культурно важливим, відтворює і використовує знання та культурний досвід учнів» [Ladson-Billings 1990].

Останнім часом у канадській літературі частіше з'являються публікації [McCaskell 1990] про врахування принципу полікультурності в процесі підготовки майбутніх учителів, що свідчить про серйозність намірів суспільства у впровадженні полікультурного компонента. Програми полікультурної освіти майбутніх учителів в університетах Канади зорієнтовані на формування у студентів умінь уникати міжнаціональних конфліктів, зменшувати кількість суперечок в університетах у дусі поваги до принципів етнічного плюралізму. Майбутні вчителі навчаються сприймати різні ідеї, цінності, культури, що є необхідним для викладання в полікультурному середовищі.

У Канаді активно розробляють полікультурні програми підготовки вчителів. Науковці-теоретики підкреслюють важливість відображення в програмах підготовки вчителів ідей конструктивізму та полікультурної освіти.

Канадські науковці К. Грант і У. Тейт зазначають, що наприкінці ХХ століття, на жаль, полікультурна підготовка вчителів була зосереджена переважно на зразках вербальної взаємодії швидше, ніж на навчальних методах і моделях підвищення самоповаги [Grant & Tate 1995].

Варто зазначити, що сучасна система педагогічної освіти Канади – це різнопланова, але добре налагоджена галузь. Педагогічні факультети є в кожній провінції. Полікультурна підготовка вчителів здійснюється майже в п'ятидесяти університетах країни. Сім факультетів освіти університетів Канади (Саскачеванський університет, провінція Саскачеван; Університет Брендону, провінція Манітоба; Університет Макгілл, провінція Квебек; Університет Британської Колумбії, провінція Британська Колумбія; Йоркський Університет, провінція Онтаріо; Університет Оттави, провінція Онтаріо; Університет Альберти, провінція Альберта) та 2 університетські коледжі (коледж Конкордії, провінція Альберта; коледж Редеемер, провінція Онтаріо), які готують майбутніх учителів, інтегрують наукову роботу та викладання. Аналіз університетських педагогічних програм засвідчує велику кількість курсів із полікультурності та полікультурної освіти, а педагогічний штат шкіл відображає суспільство з усією багатобарвністю національностей.

Майбутні вчителі в університетах Канади здобувають освіту за навчальними програмами, які забезпечують кваліфіковану полікультурну освіту для професійної діяльності представникам різних національностей, етнічних, мовних та релігійних груп. У навчальних програмах повною мірою відображено культурну різноманітність у навчальних закладах, здійснюється контроль за виконанням навчальних планів професорсько-викладацьким складом, вивчаються результати навчання; створюється клімат взаєморозуміння, підтримки всіх етнічних груп, серед студентів та викладачів [Свиридюк 2013].

Проте багато педагогів, які покликані навчати студентів полікультурного походження, не бажають розуміти або навіть визнавати їхню віру, цінності, культуру, тим самим створюючи багато проблем для студентів. Такі особистості, особливо це стосується викладачів, та частина членів доміантної культури віряють, що їхній шлях є найкращим, а це призводить до прямої або непрямой дискримінації студентів інших культур, які є частиною переважної більшості Канади; до ризику непорозуміння; складнощів у відносинах між культурами. Першим кроком для розуміння інших культур є, пізнання власного сприйняття віри та елементів, що її формують [Beairsto 2004].

Викладачі, які готують майбутніх вчителів повинні самі бути культурно обізнаними, володіти знаннями про освітні потреби та права людей, бути в курсі сучасної відповідної літератури. «Підготовка майбутніх вчителів»

є важливим і необхідним компонентом ефективної освіти вчителів. Отже, «як може освіта майбутніх вчителів бути полікультурною, якщо викладачі, які їх готують самі не мають полікультурної освіти?» [Ghosh 2014]

Програми підготовки вчителів дають студентам унікальну можливість розвивати полікультурне мислення. Важливим завданням також є формування в майбутнього вчителя позитивної установки у ставленні до всіх учнів незалежно від расової, етнічної, мовної, релігійної приналежності. Дослідження [Свиридюк 2014] показали, що стереотипізація учнів значно впливає на їхній розвиток і ставлення до навчання. Базовим елементом становлення полікультурного мислення є розвиток ясного розуміння власної етнокультурної ідентичності, усвідомлення важливості вивчення власних культурних коренів. Полікультурна підготовка вчителя включає в себе вивчення природи стереотипів, їх ролі у формуванні упереджень, расизму, дискримінації та конфліктів. Погляд на інше «Я» особливо важливий у міжкультурному освітньому процесі, де є школярі – представники тих культурних груп, які історично були відокремлені. Майбутні вчителі одержують установку створювати довірливі стосунки з учнями і таке навчальне середовище, яке дозволить школярам залишатися тими, ким вони є, зберігати свою культурну своєрідність.

Вивчення полікультурної проблематики спрямовує майбутніх учителів на нову освітню парадигму, орієнтовану на знання змісту дисципліни та використання полікультурних методів навчання. Застосування альтернативних методів і форм навчання, взаємини учнів і викладачів, формування позитивного ставлення до сприйняття предмета – все це стає такими ж важливими цілями навчання, як і відбір змісту. Акцент на процесі, а не на результаті навчання дозволяє отримувати нові знання, наприклад, знання про досвід тих етнокультурних і соціальних груп, чия історія замовчується.

Одним із найважливіших пунктів міжкультурного аспекту підготовки вчителя є володіння різними типами навчання, які відповідають різним культурам, різним стилям засвоєння знань. В міжкультурних ситуаціях учителі можуть діяти як етнографи, розглядати школу як культурне суспільство і враховувати всі відтінки міжкультурних взаємин. Використовуючи етнографічні дослідницькі методи (польові замітки, спостереження за учнями, інтерв'ю з дітьми, батьками, членами спільноти), вчителі можуть дізнаватися про культурні особливості школярів, виявляти властивий їхнім культурам стиль навчання і комунікації.

Вчителі повинні більше намагатися зайняти антропологічну позицію, ніж психологічну. В процесі навчання і виховання дуже важливо не тільки розуміти психологію розвитку дитини, а й усвідомити як різні соціокультурні фактори впливають на її розвиток. Отже, вчителі, що займають взаємозацікавлену позицію, повинні налагоджувати взаємини, спрямовані на

розуміння контексту, враховувати, що школярі по-різному сприймають навчальний матеріал.

Тобто вчителі з етнографічних позицій здатні пояснити, як культурні особливості їхніх учнів формують стиль навчання і спілкування. Під час проведення одного з досліджень в індіанських громадах учасник експедиції розповів про свій сумний досвід. У культурі індіанців навчають через спостереження. Вони зазвичай не ставлять запитань. Вони спостерігають за старшими уважно і спокійно. У школі було все навпаки. Учителі неіндіанського походження хотіли, щоб учні ставили питання і відповідали на запитання інших. Для учнів-індіанців це було дуже важко, тому що вони вважали це неповагою. Кожен раз, коли вчитель ставив їм запитання, учні опускали очі, тому що так вони висловлювали свою повагу. Вони розуміли, що вчителі сприймали це як ігнорування, але нічого не могли з собою вдіяти. Консультант з індіанського співтовариства розповідає, що багато учнів-індіанців сидять на заняттях у кінці класу. Вони багато чому навчаються так. Вони слухають і чують все, але не вступають у дискусії. Це їхній культурний досвід, так вчилися їхні предки. Вчителі-дослідники в міжкультурних ситуаціях повинні визнати, що їм багато чого можна навчитися від учнів, для того щоб навчати інших, враховуючи культурні особливості.

Для підготовки вчителів, вихідців із корінних народів, для роботи в школах, розташованих на півночі країни, широко використовують нові інформаційні технології, зростає кількість студентів, які здобувають освіту дистанційно за допомогою різних форм і методів навчання.

Питання взаємин між групами людей різних соціальних станів у суспільстві, вивчають, проводячи міжкультурні, соціальні дослідження. Конфлікти з членами інших груп розглядають як можливість розширити знання про взаємини в різних етнокультурних групах та розвиток самосвідомості їх представників.

Використання методів навчання, спрямованих на формування у студентів полікультурного мислення, дозволяє їм глибше усвідомити коріння власної культурної ідентичності, визнати етнокультурні відмінності і розглядати інші культури як рівні.

Адже, навчаючи, розвиваючи і виховуючи дитину, вчитель завжди є посередником між суспільством і дитиною, носієм і виразником цінностей, які лежать в основі суспільного життя [Хребтова 2009: 111]. Важливо пам'ятати, що кожний учитель може позитивно впливати на кожного окремого учня. Учителі, які вміють встановити взаєморозуміння з учнем, можуть значно покращити його навчальне становище. Саме взаємозв'язок між учителем та учнем є одним з найважливіших чинників, що впливають на навчальні досягнення тих, хто навчається.

Основні завдання полікультурної освіти майбутнього вчителя можна окреслити як оволодіння студентами знаннями про культурну різноманітність світу; формування уявлень про культурні відмінності як джерело суспільного прогресу та самовдосконалення; виховання поважного ставлення вихованця до рідної культури; стимулювання пізнавального інтересу до інших культур; розвиток знань, умінь і навичок міжкультурного спілкування.

Для того, щоб успішно реалізувати полікультурне виховання в класному середовищі викладацький склад повинен бути освіченим щодо цих питань та їх значення в класному середовищі. Відзначають три аспекти, на яких повинна зосереджуватися полікультурна підготовка: теорія, суспільство, і клас. Навчання відносно полікультурності може бути надзвичайно різноманітним і запроваджуватись в різних формах, в тому числі семінари, конференції, збір інформації та курси [Moodley 1992].

Можливо через навчання культурній компетентності, полікультурні курси допомагають педагогам працювати більш ефективно у своїх класах. Проте, вчителі повинні взяти участь в кількох курсах або семінарах з полікультурності, у зв'язку з тим, що дослідження показують, що один курс не має тривалого ефекту на викладання педагога. Чим більше інформації педагог дізнається про полікультурне виховання, і чим більше він розвиває свою культурну компетентність, тим краще. Полікультурна освіта є складним предметом і один курс не може повністю навчити педагогів всьому, що вони повинні знати, на цю тему. Існує потреба в поєднанні практичного застосування разом з навчанням, що звичайно позитивно позначиться на культурній чутливості майбутнього вчителя. Класна культурна різноманітність не є даною формулою для кожного середовища, важливо для людей мати досвід в різних умовах, щоб побачити, як проявляється там полікультурність.

Ще одним фактором, який реалізує імплементацію полікультурного виховання є підтримка педагогів, яку вони отримують після навчання. Школи, в які вони повертаються після тренування, та інші педагоги у цих школах повинні також підтримувати полікультурність в освіті. Важлива підтримка вчителя після завершення курсу полікультурної освіти і важливість часу та партнерства у створенні міцних і ефективних полікультурних програм у школі. Полікультурність в освіті має бути широкою ініціативою школи. Кожен член школи повинен бути залучений до імплементації полікультурності в свою практику для поліпшення участі всіх учасників. Полікультурна освіта має здійснюватися в системі з залученням майбутніх вчителів, досвідчених педагогів та адміністрації на всіх рівнях.

В даний час система освіти не наблизилась до імплементації полікультурної освіти системним підходом. Звертаючись до полікультурних проблем або спроб включити полікультурні елементи в класне середовище, вчителі часто застосовують поверхневий підхід, розглянутий раніше, оскільки він

розглядається як безпечний і позитивний шлях [Moodley 1992]. Більш поглиблений аналіз культур, у тому числі розгляд історичних і поточних відносин між різними культурами сприймається негативно і не реалізовується як стратегія. Це, ймовірно, через дискомфорт, який відчувають вчителі, які вважають себе не готовими до здійснення полікультурного виховання. Традиційні програми підготовки вчителів не допомагають підготувати вчителів для праці з різноманітністю і ризикованими питаннями / темами, які можуть виникнути [Свиридюк 2014].

Полікультурна підготовка потребує формування культурно-компетентних педагогів, готуючи їх до вирішення делікатних питань. Часто учні стикаються з незручними питаннями за дверима класної кімнати. Вирішення цих питань відкрито в класі може сприяти тому, що студенти отримують точну інформацію і зрозуміють всі аспекти і точки зору на проблему. Педагоги та студенти можуть працювати в напрямку профілактики проблем, які можуть виникнути.

Багато програм підготовки вчителів, що відносяться до різноманітності, часто помилково заохочують вчителів викладати в поверхневій манері, і показують великий внесок у стереотипізацію студентів з груп меншин. Відносно майбутніх вчителів (pre-service students), їх досвід з полікультурної освіти часто обмежується уроками або темами з деяких країн, і нехтування питаннями засудження, дискримінації, соціальними діями, або соціальним реконструкціонізмом, які необхідні для полікультурної освіти [Moodley 1992].

Важливо, щоб педагоги не тільки отримували полікультурну підготовку, але, щоб навчання охоплювало практику відповідну до чинних полікультурних ідеологій. Нові вимоги навчання мають бути реалізовані, щоб вчителі були готові ефективно навчати все студентське населення стосовно полікультурності.

Культурне прийняття вимагає чутливості і культурної обізнаності. Якщо вчителі бажають виховувати прийняття інших культур, то і самі вони повинні приймати, бути чутливими і володіти знаннями про культурні відмінності. Необхідно, щоб педагогічний склад був обізнаним і чутливим до різних нюансів конкретної культури, вербальних і невербальних сигналів. Нові ініціативи в галузі підготовки вчителя повинні бути спрямовані на зміну навчальних методів, очікування та оцінки. Навчання вчителів має відбуватись у середовищі дітей з різних культур і питань, які стосуються цих культур, таких як проблеми виживання та адаптації [Moodley 1992].

Не існує одного правильного шляху, щоб включити полікультурну освіту в шкільне середовище. Більшість педагогічного персоналу вважає важким здійснення полікультурного виховання в своїй школі. Професійна підготовка в полікультурній освіті допоможе вчителям долати складні або спірні теми, які іноді виникають при вивченні поверхневих аспектів будь-якої культури.

Типи полікультурної підготовки вчителів відрізняються залежно від визначених цілей [Grant 1995], зокрема: навчання культурнорізноманітних студентів: розвинути навички, необхідні для асиміляції в домінуючу культурну течію та допомогти студентам протистояти несправедливості і пригніченню; знання про культурний плюралізм з метою сприяння крос-культурному розумінню та виробленню поваги до культурної різноманітності; знання для культурного плюралізму з метою збереження культури, посилення етнічної ідентичності, заохочення соціальної і політичної участі груп меншин, зорієнтованих на загальний шкільний досвід з питань різноманітності; бікультурна освіта, як допомога полікультурним студентам у вивченні мови й навичок, потрібних у домінуючій культурі, та підтримці власної культури; полікультурність – нормальний людський досвід, через який студенти навчаються, як жити і працювати в полікультурному середовищі.

Факультети освіти університетів Канади (Університет Брендону, Університет Британської Колумбії, Саскачеванський університет) представляють якісні програми педагогічної підготовки та визнають важливість підготовки учителів до полікультурного виховання учнів [Кочубей 2012].

Наприклад, учительська програма в Британській Колумбії включає кілька основних курсів: основні принципи навчання, побудова навчального плану й уроку, організація взаємодії на уроці. Існують курси та їх складові (модулі в інших курсах: спеціальне навчання, освіта корінних і північних народів, полікультурність).

Учителі повинні знати, що процес навчання ґрунтується на концепції «взаємин», яка передбачає навчання, яке в основі своїй сформовано взаємовідносинами, які виникли між учасниками освітнього процесу. «Навчання через взаємини» зумовлює двосторонню відповідальність і організується взаємними зусиллями вчителя та учнів. Ще одна близька педагогічна ідея, з якою знайомляться канадські вчителі – це «навчання через співпрацю» або «зацікавлене навчання». Вона заснована на розумінні того, що вчителі мають особливу відповідальність перед людьми, з якими вони вступили у взаємини в процесі навчання, тобто перед своїми учнями.

Ефективне навчання в канадських школах сьогодні організується з використанням комунікативного підходу, основною метою якого є формування в учнів критичного мислення. Для цього вчителів потрібно багато спеціальних умінь та знань, наприклад знати рідну мову учнів, надавати більшого значення їхній культурі і використовувати це в освітній практиці.

Підкреслюється, що ефективне навчання – це не кінцевий результат, а спосіб мислення і дій учителя. Тільки за такої умови відбувається постійне вдосконалення навчального процесу.

Так, філія Оканаган Університету Британської Колумбії пропонує в програмі підготовки вчителів початкової школи широкі знання про викладання

і навчання через викладання, вправно інтегруючи теорію з практикою, через наукові дослідження впровадженні в практику. Через відтворення студента заохочують до певних висновків і знаходження рівноваги в інтеграції теорії та практики в майбутній роботі. Програма дає змогу думати, творити, співпрацювати, спілкуватись та відтворювати.

Дисципліни розділені на три модулі «Концепція» (Concept), «Зміст» (Content), і «Контекст» (Context), згруповані відповідно до вимог навчальної програми посеместрово. Кожний модуль сфокусований на певній галузі: «Модуль концепції» (Concept Studies Module) – культура освіти, культура школи і культура класу; «Модуль змісту» (Content Studies Module) – розвиток навчальних умінь, формування навчального досвіду, інтеграція, доступ і продукування; «Модуль контексту» (Context Studies Module) – внесок у професійну практику, професійна практика в школі та класі.

На нашу думку, особливої уваги заслуговує перший модуль, який є центральним у нашому дослідженні. У першому семестрі з галузі «Культура освіти» вивчають такі дисципліни: «Основи освіти», «Розвиток особистості учня», «Соціальні і культурні питання в освіті», «Література і мова в освіті». У другому семестрі з першого модуля галузі «Культура школи» вивчають дисципліни: «Освітня політика і адміністрування», «Навчальне проектування: план, зміст, оцінка», «Освіта індіанців». На другому році навчання в першому семестрі у першому модулі галузі «Культура класного середовища» розглядаються дві дисципліни – «Теорія і розвиток навчальної програми», «Проблеми в навчанні та грамотність».

Програма підготовки вчителів середньої школи побудована так: від розвитку фундаментальних понять і змісту методів, розуміння і спостереження класу, практична підготовка і здобуття практичного досвіду, дипломний проєкт. За аналогічним зразком дисципліни діляться на три модулі: курси змісту – навчальні дисципліни та їх методика; курси концепції – основи педагогіки, теорії викладання та навчання; курси змісту – професійна практика в класі.

Напрями спеціалізації: Французька освіта (French Education Specialty); гуманітарна освіта (англійська мова) (Humanities Education Specialty (English)); гуманітарна освіта (суспільні науки) (Humanities Education Specialty (Social Studies)); математичні науки (математика) (Math Science Education Specialty (Math)); математичні науки (наука) (Math Science Education Specialty (Science)); освіта середньої школи (Middle School Education Specialty); технологія освіти Trades Technology Education Specialty [Inglis 1996].

Особливостями підготовки вчителів до полікультурного виховання учнів у школах Канади є: вивчення окремих дисциплін, які розглядають теоретико-методичне забезпечення полікультурного виховання, включення окремих аспектів полікультурного виховання у інші дисципліни, проходження навчально-виробничої практики у полікультурному середовищі та дослід-

ницька робота, що сприяє застосуванню отриманих теоретичних знань на практиці.

Отже, полікультурна підготовка вчителів є невід'ємною частиною функціонування педагогічних факультетів університетів Канади. Аналіз університетських педагогічних програм засвідчує велику кількість курсів із полікультурності та полікультурної освіти, а педагогічний склад шкіл відображає полікультурне суспільство.

Якщо оцінити стан полікультурної освіти в Україні, то слід визнати, що вона не входить до складу пріоритетних напрямків розвитку педагогічної науки та практики. І науковці, і шкільні вчителі часто замовчують такі «незручні питання», як міжетнічні конфлікти та націоналізм. Між тим полікультурність людини закладається не на генетичному рівні, вона соціально детермінована і має бути вихована.

Основною метою полікультурної освіти, на думку українських учених, є «формування нового менталітету, усвідомлення багатокультурної перспективи розвитку людського суспільства, розуміння, визнання і забезпечення прав різних культур на існування і як автономних одиниць, і як комплексу єднання, що роблять внесок у розвиток загальнолюдської культури». Одним із важливих завдань полікультурної освіти є підготовка вчителів до роботи в полікультурному середовищі.

Українські дослідники вказують на те, що полікультурна освіта і виховання не повинні заперечувати національній, а мають розглядатися разом як складові єдиного процесу. На їх думку таке поєднання сприятиме глибокому засвоєнню і розумінню як національних, так і загальнолюдських моральних цінностей.

В. Болгаріна, І. Лощенова подають свій погляд на полікультурну освіту: «така освіта, для якої ключовими поняттями є культура як вселюдське явище; це засіб допомогти особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток» [Болгаріна 2002: 5].

Наявність гуманітарного компоненту в освіті та в суспільстві в цілому, що історично присутній у вітчизняній системі освіти відкриває можливість реалізації особистості в соціумі. Тому організація навчально-виховного процесу в університетах України відбувається з урахуванням її культурно-історичних традицій. Гуманітарна освіта в країні є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу. У переважній більшості українських університетів гуманітарний блок освітніх програм є домінуючим за обсягом; чільне місце в ньому посідають рідна й іноземні мови та література [Єгоров, Лавриченко і Мельниченко 2003: 41].

Відповідно до галузевої концепції розвитку педагогічної неперервної освіти зміст соціально-гуманітарної підготовки вчителів передбачає поглиблення та професіоналізацію мовної, філософської, політологічної, культурологічної, соціологічної, правознавчої, економічної, фізкультурно-оздоровчої освіти та її професійно-педагогічне спрямування.

Перелік навчальних дисциплін та обсяг навчального часу на їх вивчення визначається стандартами вищої освіти з педагогічних спеціальностей з урахуванням їх специфіки. Передбачається збільшення обсягу навчального часу на вивчення мовних і культурологічних навчальних дисциплін та запровадження нових відповідних інтегрованих дисциплін. Соціально-гуманітарні навчальні дисципліни, що є фаховими з відповідної педагогічної спеціальності, вилучаються з цього переліку і вносяться до переліку навчальних дисциплін інших складових змісту підготовки педагогічних кадрів.

Щодо навчальних програм, що забезпечують полікультурну підготовку майбутніх учителів в українських університетах, тут пропонується вивчення таких гуманітарних дисциплін, як: українська мова, іноземні мови, латинь, література, географія, етика, релігія, образотворче мистецтво та ін.

Так, вивчення психології допомагає індивіду зрозуміти себе та з'ясувати психологічні механізми власної поведінки, правознавство – визначити місце і роль людини в суспільстві; історія вчить майбутніх педагогів аналізувати сучасні явища, знаходити зв'язки між історичними подіями, формувати образне мислення та цілісне уявлення картини світу. Політологія та знання з історії впливають на загальнокультурний розвиток особистості; всесвітня історія – на збагачення світовим та вітчизняним соціальним досвідом, розуміння закономірностей історичного розвитку світового товариства та власної країни; екологія вчить оберегати й підтримувати навколишнє середовище як умову спільного існування та розвитку тощо.

Деякі університети виділили додаткові години з варіативної частини на вивчення предметів, які містять полікультурний компонент. Так, дисципліна «Міжкультурне спілкування в багатокультурному суспільстві» викладається факультативно у межах ступеня бакалавра у Національному університеті «Львівська політехніка» і спрямована на формування таких компетенцій, як: багатокультурність та вміння цінувати розмаїття; здатність працювати у багатокультурних контекстах; вміння та бажання працювати в колективі; усне та письмове спілкування; здатність застосовувати знання на практиці; розуміння культур та звичаїв інших країн; здатність розуміти структури культурних систем [Грива 2003: 172].

Один з вирішальних критеріїв успіху модернізації освіти – вирішення проблеми національної ідентифікації в контексті тих соціальних і культурних процесів, котрі пов'язані з переходом до громадянського суспільства.

Українська педагогічна наука, як на наш погляд, має вірні орієнтири для створення оптимальної моделі освіти в поліетнічному середовищі.

5. Висновки

Порівняння українського та канадського досвіду розв'язання проблем полікультурності у ВНЗ дають змогу зробити висновки. А саме, йдеться про справжнє перетворення навчального процесу, для якого необхідні фундаментальні та системні зміни в самій його організації. Ці зміни можуть бути пов'язані з такими чинниками, як: расова, етнічна різноманітність студентів і викладачів; наявність в студентському та викладацькому колективах різних мовних, релігійних груп; необхідність відображення культурної різноманітності в навчальних планах, при контролі навчальних планів, в діях професорсько-викладацького складу, процедури оцінки знань; важливість створення в навчальних закладах клімату взаєморозуміння, підтримки всіх етнічних груп.

Педагогічний досвід Канади вирішення питань підготовки вчителів до роботи в полікультурному середовищі є джерелом удосконалення сучасної вітчизняної педагогічної практики. На наш погляд, необхідно активніше використовувати накопичений світовою педагогічною практикою потенціал вирішення проблеми полікультурної освіти, враховуючи сьгоднішні соціально-політичні та культурні реалії в Україні.

Література

- Балицька І.В., 2009, *Мультикультурна освіта в США, Канаді та Австралії*, Москва: ГОУВПО «Московский педагогический государственный университет».
- Болгарінова В., 2002, *Культура і полікультурна освіта, Шлях освіти*, 2, 3-6.
- Грива О., 2003, *Модель соціально-педагогічної підготовки фахівців до роботи з молоддю в умовах полікультурності, Збірник праць Полтавського державного університету*, 1-2, 171-174.
- Квіт С., 2015, «Потрібні зміни: зміст і завдання освітніх реформ» для «Української правди», www.mon.gov.ua/ua/comments/43206-stattya-ministra-osviti-i-nauki-sergiya-kvita-dlya-ukrayinskoyi-pravdi-vid-27.01.2015 [доступ: 27.01.2015].
- Кочубей Т., 2012, *Україна і Канада: до проблеми підготовки майбутніх учителів у системі багаторівневої педагогічної освіти, Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*, 177-182.
- Кучай Т., 2012, *Традиції Становлення Шкільної Освіти Канади, Порівняльна професійна педагогіка*, 2, 23-28.
- Максименко Г.А., 2012, *Духовно-моральне формування особистості студента в контексті полікультурної освіти, Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 4(51), 55-60.

- Особливості гуманітарної підготовки і професійної кваліфікації студентів в технічному університеті*, www.osvita.org.ua/articles/136.html [доступ: 17.10.2006].
- Свирідюк О.В., 2013, *Особливості полікультурного виховання в сучасній шкільній освіті Канади*, Педагогічний дискурс: збірник наукових праць Інституту педагогіки НАПН України, Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, 15, Хмельницький: ХГПА.
- Свирідюк О.В., 2014, Полікультурна підготовка майбутнього вчителя до роботи в загальноосвітніх закладах Канади, *Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини*, 9(2), 321-326.
- Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу*, 2003, АПН України, Ін-т педагогіки, К.: КМПУ ім. Б.Д. Грінченка.
- Хребтова В.В., 2009, Полікультурне виховання студентської молоді: стратегія державної політики, *Вісник Запорізького національного університету*, 2, 197-200.
- Beairsto B., 2004, *Imperatives and Possibilities for Multicultural Education*, Education Canada.
- Ghosh R., 2014, *Redefining Multicultural education*, Toronto: Canadian Scholar's Press.
- Grant C., 1995, *Multicultural Education through the Lens of Multicultural Education Research Literature. Handbook of Research on Multicultural Education*, New York: Macmillan.
- Inglis C., 1996, Multiculturalism: New Policy Responses to Diversity, *MOST Policy Papers*, 4, Paris: UNESCO.
- Ladson-Billings G., 1990, Like lightning in a Bottle: Attempting to Capture the Pedagogical Excellence of Successful Teachers of Black Students, *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 3, 335-344.
- McCaskell T., 1990, *Facilitator's Handbook, Multicultural/Multiracial Residential Camp for Secondary School Students*, Toronto: Board of Education.
- Moodley K., 1992, *Beyond Multicultural Education: International Perspectives*, Detselig Enterprises.

Future Teachers' Training to Work in a Multicultural Environment: Comparative Analysis of Canada and Ukraine

Abstract. The article provides a comparative analysis of the state of future teachers' training to work in the multicultural environment of Canada and Ukraine. It is emphasized on the urgency of preparing a teacher for work in conditions of a multinational and multicultural environment, forming the ability to communicate and cooperate with representatives of different nationalities. The curricula for future teachers' training of the pedagogical faculties of Canadian and Ukrainian higher education institutions are considered. The main tasks of the multicultural education of the future teacher in Canada are outlined.

Keywords: future teachers, multicultural environment, curriculum, multiculturalism, multicultural education, multicultural preparation, Ukraine, Canada